

O'ZBEKISTONDA EKSTREMAL TURIZMNI RIVOJLANTIRISH**Yusupov Abbosxon**Qo'qon universiteti Xalqaro turizm va
iqtisodiyot kafedrası katta o'qituvchisi, Phd.abboskhony90@gmail.com**Valiyeva Layloxon Obidjon qizi**

Qo'qon Universiteti talabasi

laylovaliyeva59@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar orasida keng tarqalgan ekstremal turizm va uni yurtimiz bo'ylab keng yoyish haqida so'z boradi va u mualliflar xulosasi bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: ekstremal turizm, xavf, adrenalin, Qaldirg'och g'ori.

Kirish: Ekstremal turizm keng manoda turistik dam olish turlaridan biri bo'lib, ma'lum darajada xavf bilan bog'liq. Dunyoda mashhur ekstremal turizm misollari: Chernobil sayohatlari, Ukraina, O'lim yo'li, Boliviya, Sak Actun, Meksika, Qaldirg'ochlar g'origa sayohatlar, Meksika.

Ekstremal turizmni rivojlanish holati - bu u yoki bu xavf bilan bog'liq bo'lgan sayohat va faol dam olish. Zamonaviy ekstremal turizm yigirmanchi asrning boshlarida, parashyutda sakrash, toqqa chiqish, rafting va boshqa ko'plab xavfli o'yin-kulgilar keng tarqalganda rivojlana boshladi. Ammo, agar siz kengroq nazar tashlasangiz, Magellan, Kolumb, Marko Polo, Jeyms Kuk va boshqa uzoq asrlarning ko'plab sayohatchilari shunchaki ekstremal sayyohlar bo'lgan. Ekstremal turizm hozirgi shaklda 2-3 o'n yillar davomida mavjud edi. Yerning deyarli butun hududi allaqachon o'rganib chiqilganiga qaramay, romantik va adrenalinni sevuvchilar uning sirli burchaklarini topadilar yoki maxsus jihozlardan foydalanib, tanish narsalarni g'ayrioddiy va hayajonli tarzda o'zlashtiradilar. Ekstremal turizm nafaqat yaxshi jismoniy tayyorgarlikni, balki jasorat, matonat va qat'iyatni ham talab qiladi. Bunday fazilatlariga ega bo'lgan va tavakkal qilishga tayyor bo'lganlar, buning evaziga nihoyatda kuchli hislar, jonli his-tuyg'ular, yorqin taassurotlar va adrenalin litrlarini olishadi. Ekstremal dam olishning deyarli har bir turi ma'lum mahorat, tajriba va tayyorgarlikni talab qiladi. Ekstremal turizm xususiyatlaridan biri bu uskunalar va ish kiyimlarining yuqori narxidir. Odatda ular bularga tejashmaydi, chunki sog'liqni saqlash, ba'zan esa sayyohning hayoti jihozlarning sifatiga bog'liq bo'lib qoladi.

O'zbekiston o'zining boy tabiiy resurslari, tog'lari, cho'llari va g'orlari bilan ekstremal turizm uchun katta imkoniyatlarga ega. So'nggi yillarda mamlakatda an'anaviy madaniy turizm jadal rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, ekstremal turizm hali to'liq o'z salohiyatini namoyon qilmagan sohalardan biri hisoblanadi. Ekstremal turizm - bu sarguzasht izlovchilar va ekstremal sharoitlarda sayohat qilishni istovchilar uchun mo'ljallangan turizm turi bo'lib, u tog'larga chiqish, cho'l safari, speleoturizm (g'or sayohatlari), parashyut sporti va boshqa ekstremal faoliyatlarni o'z ichiga oladi.

Asosiy qism: O'zbekistonning geografik joylashuvi ekstremal turizmni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Mamlakat hududida joylashgan Tyan-Shan va Hisor tog'lari, Qizilqum va Qoraqum cho'llari, Amudaryo va Sirdaryo kabi daryolar, shuningdek, Boysun g'orlari, Kitob geologik yodgorligi, Sarmishsoy darasi va boshqa tabiiy maskanlar ekstremal sayohat qilish uchun katta imkoniyatlar taqdim etadi. Ushbu yo'nalish nafaqat mahalliy, balki xalqaro sayyohlarni ham jalb qilish uchun katta salohiyatga ega.

Ekstremal turizm O'zbekiston turizm sohasining muhim qismiga aylanishi mumkin, chunki bu yo'nalish nafaqat madaniy va tarixiy meros bilan tanishishdan iborat bo'lib, balki tabiat qo'ynida sarguzashtli dam olishni afzal ko'radigan sayyohlarni jalb qilishga qaratilgan. So'nggi yillarda ekstremal turizm bo'yicha xalqaro talab oshib bormoqda va O'zbekiston ushbu tendensiyadan samarali foydalanishi mumkin.

O'zbekistonda quyidagi ekstremal turizm turlarini rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar mavjud: Jumladan tog' turizmi va alpinizm yo'nalishi bo'yicha Chotqol, Hisor va Zarafshon tog' tizmalari professional alpinistlar va tog' sayohatchilari uchun ideal joylardir. Bular orasida Bel-Dirak, Hazrat Sulton cho'qqisi va Tebalay tog' tizmasi alohida e'tiborga loyiq.

Shuningdek speleoturizm – O‘zbekistonning Boysun, Kitob va Surxondaryo hududlarida joylashgan g‘orlari speleologlar va ekstremal sayyohlarni jalb qilishi mumkin. Amir Temur g‘ori, Teshiktosh g‘ori va Omonqo‘ton g‘ori kabi joylar turizm uchun moslashtirilishi lozim.

Cho‘l safari va off-road sayohatlari esa – Qizilqum va Qoraqum cho‘llarida qumli hududlar bo‘ylab avtomobillarda safari uyushtirish, tuyalarda yurish va an‘anaviy cho‘l hayoti bilan tanishish imkoniyati mavjud.

Rafting va ekstremal suv sportlari unchalik rivojlanmagan bo‘lsa-da, Sirdaryo va Amudaryo daryolari bo‘ylab rafting turlarini tashkil qilish katta salohiyatga ega.

Ekstremal turizmni rivojlantirish orqali O‘zbekiston nafaqat turistik oqimni oshirishi, balki yangi ish o‘rinlarini yaratishi va iqtisodiy daromadni ko‘paytirishi mumkin.

Biroq, O‘zbekistonda ekstremal turizmni rivojlantirish bo‘yicha bir qator muammolar mavjud. Ularning qatoriga infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmagani, ekstremal turizm bo‘yicha professional xizmatlarning cheklanganligi, xavfsizlik choralarining yetarli darajada ta‘minlanmagani va bu sohani targ‘ib qilishga qaratilgan marketing strategiyalarining sustligi kiradi. Infratuzilmaning rivojlanmaganligi (ko‘pgina ekstremal turistik maskanlarda yo‘l, mehmonxona va boshqa zarur sharoitlar yetarli emas), xavfsizlik choralari yetarli emas (ekstremal turizm xavfli bo‘lishi mumkin, shuning uchun xavfsizlik qoidalarini joriy qilish va qutqaruv xizmatlarini tashkil etish zarur), mutaxassislarning kamligi (tajribali gidlar, alpinistlar va ekstremal sport bo‘yicha murabbiylarning yetishmovchiligi), marketing va reklamaning sustligi (O‘zbekiston ekstremal turizmi xalqaro darajada yetarlicha targ‘ib qilinmagan) asosiy muammolar sanaladi.

O‘zbekiston ekstremal turistik resurs va imkoniyatlarga juda boy. Turoperatorlik firmalari tomonidan “Toshkent-Chorvoq-Toshkent”, “Toshkent-Bildirsoy-Chimyon-Toshkent”, “Toshkent-Zomin-Toshkent”, “Toshkent-Aydarko‘l-Toshkent” kabi marshrutlarda o‘tkazilgan ekstremal turlar, cho‘l hududlardagi tuyadagi sayr, nafaqat O‘zbekiston, balki butun dunyo turistlarining katta e‘tibori va e‘tiroflariga sazovor bo‘lmoqda. Tahlillarga ko‘ra, ekstremal turizm xizmatlarini ko‘rsatayotgan turoperatorlik firmalari asosan, Chimyon-Chorvoq rekreatsiya zonasi doirasida faoliyat ko‘rsatmoqda xolos. Biroq, Qoraqalpog‘istonning Orol dengizining qurigan tubi va qoldiq sho‘r ko‘llar, Ustyurt platosi, Borsa kelmas sho‘rxogi, Mingbuloq botig‘i, Aydarko‘l, Dengizko‘l, Amudaryo va Sirdaryo sohilidagi to‘qaylar, Muruntov kareri va tabiatning noyob yodgorliklari bo‘ylab majmualari va mavzuli ekoturlar tashkil etish to‘laqonli yo‘lga qo‘yilmagan.

Mavjud kamchiliklardan kelib chiqib ekstremal turizmni rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

Infratuzilmani rivojlantirish – Yo‘llarni ta‘mirlash, yangi mehmonxonalar va lager joylarini qurish, zamonaviy uskunalar bilan ta‘minlash.

Xavfsizlik choralarini kuchaytirish – Qutqaruv xizmatlari, favqulodda yordam tizimlarini tashkil etish, turistlar uchun sug‘urta tizimini ishlab chiqish.

Professional mutaxassislarni tayyorlash – Ekstremal turizm bo‘yicha gidlar, instruktorlar va murabbiylar tayyorlash kurslarini tashkil etish.

Marketing va xalqaro targ‘ibot – O‘zbekistonning ekstremal turizm salohiyatini xorijiy sayyohlarga tanishtirish, xalqaro turistik ko‘rgazmalarda ishtirok etish.

Ekstremal turizmni rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotiga yangi daromad manbalarini yaratish, yangi ish o‘rinlarini tashkil etish va O‘zbekistonni xalqaro turistik xaritada yanada tanitishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, bu sohaga e‘tiborni kuchaytirish va uni barqaror rivojlantirish bo‘yicha strategiyalar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, ekstremal turizm boshqa turizm turlariga nisbatan adrenalina va hissiyotlarga boy turizm hisoblanadi. Ayniqsa bu turizm yoshlar o‘rtasida ommalashgan. Yuqorida keltirib o‘tilgan joylar esa ekstremal turizmni rivojlantirishga yaqqol misol bo‘la oladi. Farg‘ona viloyatining Bostonbuva manzilgohi ham ekstremal turizmni rivojlantirish uchun yetarli joylarga ega hisoblanadi. Misol uchun qumli tepaliklarda mototsikllarda poyga o‘ynash, issiq qumlarda cho‘milish bunga misol bo‘lishi mumkin.

O'zbekistonda ekstremal turizmni rivojlantirish katta salohiyatga ega bo'lib, mamlakatning tabiiy va geografik imkoniyatlaridan samarali foydalanishni talab etadi. Tog'lar, cho'llar, daryolar va g'orlar ekstremal sayyohlik faoliyatlari uchun qulay sharoit yaratadi. Biroq, bu yo'nalishda hali to'liq rivojlanish amalga oshirilmagan bo'lib, infratuzilmaning sustligi, xavfsizlik choralari yillarining yetarli emasligi, mutaxassislarning kamligi va marketing strategiyalarining sustligi asosiy muammolar sifatida qolmoqda.

Ekstremal turizmni rivojlantirish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, zamonaviy infratuzilma yaratish, xavfsizlik tizimini mustahkamlash va tajribali mutaxassislarni tayyorlash zarur. Shuningdek, O'zbekistonning ekstremal turizm salohiyatini xalqaro miqyosda targ'ib qilish ham muhim ahamiyatga ega.

Agar ushbu chora-tadbirlar izchil amalga oshirilsa, ekstremal turizm O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli daromad olib kelishi, mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun jozibador yo'nalishga aylanishi mumkin. Bu esa mamlakatni xalqaro turizm xaritasida yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Андреева Ю. Ю. Наиболее популярные виды спортивного и экстремального туризма. Обзор // Современные проблемы сервиса и туризма. — 2009. — № 1. — С. 47—53.
2. V.D. Ivanov, A.V. Golubkov – “EXTREME TOURISM AS A NEW DIRECTION” Physical Culture. Sport. Tourism. Motor Recreation. 2019. Vol. 4, no. 2
3. Tajiyeva, M. M. (2022). SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF SMALL BUSINESS THEORETICAL VIEWS OF SCIENTISTS IN DEVELOPMENT. A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 55-59.
4. Yuldasheva Nilufarxon a'zamjon qizi, (2024) [XULQ-ATVOR MOLIIYASINING ASOSLARI VA UNING INVESTORLARNING QAROR QABUL QILISHDAGI O'RNI](https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/510) University Research Base, 2024 Retrieved from: <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/510>
5. Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li. (2024). ICHKI AUDITNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI. University Research Base, 810-811. Retrieved from <https://sc>
6. Yusupov Abbosxon Aliyevich. (2023). METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF USING HUMAN RESOURCES IN THE ACTIVITY OF SMALL
7. Umarov, O., & To'xtanazarova, M. (2024). MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 11, 37-40.
8. Omonjon, U. (2024). ILMIY TURIZM VA UNING YEVROPA DAVLATLARIDA RIVOJLANISHI. Kokand University Research Base, 940-943.
9. Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li. (2024). DAVLAT SOLIQ SIYOSATIDA EKOLOGIK SOLIQLARNI JORIY ETISH ORQALI TABIIY RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHNING AHAMIYATI. Kokand University Research Base, 927-930. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/259>
10. Po'latov, S., & Farmonov, I. (2023). The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.
11. Kamoldinovna, S. Y. (2024). TURIZMDA MAHSULOT VA BOZORNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH. University Research Base, 906-909.
12. Sultonova, Y. (2023). KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH VA UNING INFRATUZILMASINI QO'LLAB-QUVVATLASHNI O'RGANISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 2(2), 101-104.
13. Исмоилов, Б. М. (2025, January). Давлат харидларини ривожланишига таъсир этувчи омиллар. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE (Vol. 2, No. 2, pp. 33-39).
14. Jurayev, U. (2024). TURIZM MOLIIYASIDA INVESTITSIIYA VA INNOVATSIYALARNING ROLI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 75-77. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1027>

15. Umidjon, J. (2024). MILLIY IQTISODIYOT RIVOJLANISHIDA XALQARO MOLIYA MUNOSABATLARINING TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI. *University Research Base*, 273–276. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/514>
16. Gulomkodiroya Mamura, & Parizoda Mirboboyeva. (2024). Qishloq taraqqiyotida turizmning roli: Rural turizmning mavjud imkoniyatlari, muammolari va ilg'or tajribalari. *University Research Base*, 760–769. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/213>
17. Omonjon Umarov, & Parizoda Mirboboyeva Umidjon qizi. (2023). Madaniy meros turizmi: Asosiy tendensiyalar, rivojlanish va muammolar (O'zbekiston va Turkiya misolida). *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 8(8), 78–80. <https://doi.org/10.54613/ku.v8i8.809>
18. Melibayeva G., & Parizoda M. (2024). TURIZM XIZMAT KO'RSATISH SOXASIDA BIZNES PSIXOLOGIYANING TUTGAN ROLI. *University Research Base*, 578–581. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/680>
19. Gulomqodiroya, M., & Mirboboyeva P. (2024). MEHMONXONA BIZNESIDA XIZMAT KO'RSATISH SIFATINI OSHIRISH STRATEGIYALARI. *University Research Base*, 565–570. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/677>
20. Rasulov, X. Y. (2024). O'ZBEKISTON TURIZM SANOATIDA MADANIY TURIZMNING O'RNI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 12, 71–76. <https://doi.org/10.54613/ku.v12i.993>

O'ZBEKISTONDA ETNOMADANIY TURIZM

Turaboyeva Yayra Rustamjonovna

Qo'qon universiteti Andijon filiali
“Ijtimoiy va iqtisodiy fanlar” kafedrası
katta o'qituvchisi

Email: yturaboyeva23@gmail.com

Komilova Mohlaroyim Jaloldin qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali
Tarix fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda mustaqillik yillarida turizmga bo'lgan e'tibor, xususan, o'zbek xalqining milliy madaniyat, ilmiy merosi, xalq uslublarini o'zida jam etgan “Etnomadaniy turizm” tarmog'i masalasidagi mulohazalar, taklif va tavsiyalar, mavjud resurslarning joriy holati taxlil etilgan.

Kalit so'zlar: Etnomadaniy turizm, etnik madaniyat, moddiy meros, an'ana, marosim, urf-odatlar, identifikatsiya.

Kirish: Dunyo xalqlari tarixida etnik turfa xillikning mavjudligi, yangi insonlar jamoasi bilan tanishishga urinish, turli jamoalarga birlashgan insonlarga qiziqish ibtidoiy odamlar davridan boshlangan. Hozirgi kundagi siyosiy evolyusiya va kommunikatsiya jarayonlarining ortib borishi natijasida etnik qarama-qarshiliklar ham ortib bormoqda. Xalqlarning identiklik fenomi ortib o'zaro munosabatlarda keskinlik avj oldi.

O'zbekistonda etnografik yoki “etnomadaniy turizm” turizm turlarining eng ommaboplaridan biri hisobalandi. Respublikamizga tashrif buyuruvchi sayyohlarning aksariyati mamlakat bilan tanishish, tarixi va madaniyati haqida tasavvur xosil qilishni xoxlaydi. Sayohatchilar uchun yangi sarguzasht va o'zlari bilmagan xalqlar madaniyati va turmush tarzini bilishga bo'lgan ishtiyoq juda muhimdir. Shu jihat aynan O'zbekistonning har bir geografik mintaqasida mavjud bo'lib, osmon ostidagi muzeylar, madaniy meros obektlari, mahalliy muzeylar, xalq ijodi va tafakkuri mahsuli bo'lgan hunarmandchilik turlarining keng tarmoqda mavjudligi sayyohlar oqimining keskin tarzda oshib borishiga hizmat qiladi.

Asosiy qism: Turizm tarmog'ida mavjud resurslar alohida ahamiyatga ega bo'lgan manbadir. Shu bois mamlakat madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan moddiy merosini asraydi, muzey va qo'riqxonalar tashkil etadi. Dunyoning turli davlatlarida milliy, madaniy merosi, boyligi bo'lib, u davlatning mulki hisoblanadi. Ammo, ular orasida salmoqli qismigina jahon